

Knjigo zaključujejo kratki življenjepisi glavnih osebnosti rodu (str. 281–299), rodovnika obeh linij (str. 300–301), 8 tabel o posestnem in finančnem razvoju (str. 302–312), zelo obsežne pripombe k besedilu (str. 313–362), seznam virov in literature (str. 363–377) ter osebno in krajevno kazalo. Med viri so tudi naši arhivski fond, zlasti mariborski pokrajinski arhiv s precej obsežno korespondenco, pa tudi Arhiv Slovenije v Ljubljani. Med literaturo so upoštevana slovenska dela, zlasti o agrarni reformi. Med slikovnimi prilogami so tudi fotografije kneza Huga Alfreda s sinom, Huga Weriana z otroki, planinskega gradu in salona v njem, Slatne in gradu ob blejskem jezeru.

Profesor Stekl in Marija Wakounig sta nam dala odlično delo z množico novih podatkov, zanimivim načinom opisovanja in mnogimi izvirnimi pogledi. Obogatila sta različna zgodovinska področja, med njimi problematiko prehoda stanovsko-fevdalnih struktur v kapitalistično družbo, zgodovino vsakdanjega življenja plemiške družbe, zgodovino slovenske zemlje in življenja na njej.

Vasilij Melik

Mirjana Strčić, **Temelji književne epohe.** Svečenici u hrvatskom narodnom preporodu Istre i kvarnerskih otoka. Pazin-Rijeka 1994. 205 strani.

Mirjana Strčić je redna profesorica na Pedagoški fakulteti na Reki, posebej se posveča hrvatski književnosti v Istri in na Kvarnerskih otokih v 19. in 20. stoletju; naslov njene doktorske disertacije iz leta 1980 (univerza v Zagrebu) je *Hrvatska preporodna književnost u Istri*. Doslej je poleg razprav in člankov objavila pet knjig: *Careva pisma iz Liburnije* (1970), *Istarska beseda i pobuda* (1–2, 1984–1985), *Istarska pjesmarica. Antologija hrvatskog pjesništva Istre XIX. i XX. st.* (1–2, 1989), *Pisma Petra I. Petrovića Njegoša (1801–1802)* (1990) in *Kritička ogledanja* (1991). V svoji šesti knjigi, o kateri poročamo, je Mirjana Strčić zbrala sedem razprav; tri izmed teh so v knjigi prvič objavljene. Razen uvodne študije (Svečenici u hrvatskoj preporodnoj književnosti Istre i Kvarnerskih otoka) so vse ostale vezane za posamezne osebnosti. Tako avtorica posebej obravnava predpreporoditelja Ivana Feretića (1769–1839) s Krka, ki je bil pesnik in zgodovinar. Sledi članek o vlogi Jurija Dobrile (1812–1882) pri izdajanju prvih hrvatskih glasil v Istri in na Kvarnerskih otokih. Matka Bastiana (1818–188&), urednika Naše sloge v Trstu, obravnava kot književnika, Ivana Črničica (1830–1897) pa kot domoznanskega pisca. Josip Gržetić-Krasanin (1837–1896) je bil pisatelj, Antun Kalac (1849–1919) pa pesnik. V svoji uvodni razpravi uvršča avtorica med zaslužne Istrane tudi slovenca Franja Ravnika in Antona Mahničca. Sicer pa je od šestih predstavljenih istrskih in kvarnerskih duhovnikov kar pet (vsi razen Feretića) opravilo bogoslovne študije v Gorici in Trstu. Črnič in Gržetić pa sta kot dijaka v Gorici objavljala članke z narodopisno vsebino in literarna dela v Novicah in Glasniku slovenskem (Slovenskem glasniku).

Branko Marušič

Elio Apih, **Carlo Schiffrer.** Pordenone 1993. 77 strani.

V okviru knjižne zbirke *Civiltà della memoria* izhajajo v Pordenonu (Edizioni Studio Tesi) biografske monografije o uglednih osebnostih iz dežele Furlanija-Julijska krajina. Biografija tržaškega zgodovinarja Carla Schiffrerja (1902–1970) je sedemnajsti zvezek v seriji. Med osebnostmi, ki so bile že obravnavane, omenimo Vittoria Vidalija (2), pesnika Biagia Marina (3), politika Giannija Bartolija (5) in Tiziana Tessitorija (12), tržaškega škofa Santina (8) in dva Slovence, Jakoba Ukmarja (6; o njem je pisal Alojz Rebula) in Srečka Kosovela (15; o njem je pisal Boris Pahor). Monografije, ki naj bi izhajale mesečno, obsegajo okoli 100 strani, njih pisci so mnoge poznane osebnosti iz javnega življenja sosednje italijanske dežele. Knjižico o Schiffrerju je napisal zgodovinar Elio Apih.

Carlo Schiffrer je osebnost, ki je tesno povezana s slovensko novejšo zgodovino in zgodovinopisjem (o njem piše tudi *Slovenski biografski leksikon* III, 218). Svoje prvo pomembnejše delo je objavil leta 1937 in sicer študijo o izvoru tržaškega iredentizma; v italijanski nacionalistični historiografiji je predstavljala novost. Po drugi svetovni vojni se je vključil v dejavnost v zvezi z načrtovanjem meja Italije in o takratnih njegovih publikacijah je na primer Fran Zwitter sodil, da skuša biti Schiffrer kljub nevzdržnim tezam bolj objektivni kot drugi italijanski avtorji. Svoje politično delo je Carlo Schiffrer pričel med vojno v odporniškem gibanju, bil je aktiven v sociodemokratski stranki in opravljal nekaj javnih služb. V objavah, zlasti v reviji *Trieste*, je pokazal razumevanje do Slovencev. Izbor Schiffrerjevih razprav je Fulvia Verani objavila v knjigi *La questione etnica ai confini orientali d'Italia* (1990).

Branko Marušič

Anka Vidovič Miklavčič, **Mladina med nacionalizmom in katolicizmom.** Pregled razvoja in dejavnosti mladinskih organizacij, društev in gibanj v liberalnem – unitarnem in katoliškem taboru v letih 1929–1941 v jugoslovanskem delu Slovenije. Ljubljana: Študentska organizacija Univerze, 1994. XXVI + 265 strani (Knjižna zbirka Krt; 89).

Slovensko zgodovinopisje je spet bogatejše za novo monografijo, ki je dragocen prispevek k celovitejši podobi obdobja od začetka kraljeve diktature leta 1929 do aprilske vojne leta 1941. Mladinsko gibanje je bilo pomemben sestavni del splošnega družbenopolitičnega, socialnoekonomskega, kulturno-

prosvetnega in telesnovzgojnega življenja slovenske družbe, vloga mladine pa se je pred začetkom druge svetovne vojne še krepila. Raznolikost organiziranja mladine v navedenem obdobju posebej odseva povečano prizadevanje vseh idejnopolitičnih subjektov za njeno čimvečjo in trajno mobilizacijo v medsebojnih idejnih spopadih in za pritegnitev k soodgovornosti za nadaljnjo narodovo usodo. To posebej utemeljuje koristnost posebne obdelave njene organiziranosti, idejnoprogramske usmeritve in različnih oblik dejavnosti ter odnosa do perečih idejnih, političnih, gospodarskih, socialnih in kulturnih problemov v tridesetih letih. Preko mladinskih organizacij v treh tradicionalnih idejnopolitičnih taborih lahko spremljamo temeljne procese v tedanji slovenski družbi, zlasti pa posebnosti odzivanja nanje v mladi generaciji.

Anka Vidovič Miklavčič, višja znanstvena sodelavka na Inštitutu za novejšo zgodovino, je iz obsežne in pestre teme o vlogi slovenske mladine v obdobju 1929–1941 poglobljeno obdelala razvoj in dejavnost mladinskih organizacij, društev in gibanj v katoliškem in liberalnem taboru, ne pa tudi organiziranosti socialistične in komunistične mladine, ki jo je zgodovinopisje že delno osvetlilo. Razumljivo pa je posvetila posebno pozornost prikazu odnosov organizirane katoliške in liberalne mladine do mladinskega gibanja v tretjem idejnopolitičnem taboru.

Obdelala je vse mladinske politične organizacije, kulturnoprosvetna in telesnovzgojna ter kmečko-slavenska društva, prav tako tudi organizacije delavske mladine v sindikalnem okviru in gibanja okoli mladinskih listov, ki so izpopolnjevala nekatere temeljne kriterije: izdelane idejne in programske smernice do družbenopolitične in socialnoekonomske problematike, posebej do slovenskega narodnega vprašanja ter bila aktivna pri njenem reševanju, društva in organizacije morajo imeti svoja banovinska vodstva in biti relativno množična. Zaradi neizpolnjevanja posameznih kriterijev niso v monografiji prikazane nekatere mladinske organizacije s številčnim članstvom, kot je bila npr. Počitniška zveza. Avtorica je obdelala organizacije in društva, ki zajemajo kmečko, delavsko in srednješolsko mladino, ne osvetljuje pa tudi organiziranosti študentov. To omejitev ji je narekovala že monografska obdelava študentskega gibanja na Slovenskem v obdobju 1919–1941 Slavka Kremenška, ki pa jo je dopolnila z opisom deleža študentske mladine v organizacijah in društvih »na terenu« oziroma v njihovih osrednjih vodstvih. Ob tem je morala zaradi dosežanja neraziskovanosti z nekaj podatki osvetliti tudi starešinske politične, kulturnoprosvetne in telesnovzgojne organizacije ter gibanja, v okviru katerih je bila organizirana mladina. Vso to problematiko je obdelala za območje jugoslovanskega dela Slovenije oziroma takratne Dravske banovine. Mladinska gibanja Slovencev v zamejstvu so bila glede na njihovo specifičnost že predmet posebnih obdelav, za Primorsko zlasti v delih Milice Kacin Wohinz. Med temeljnimi dejavniki, ki so vplivali na razvoj in delovanje mladine v tridesetih letih na Slovenskem pa poleg velike gospodarske krize in njenih posledic, fašizma in antifašističnega boja, novih katoliških in liberalnih idej o prenovi družbe, reševanja slovenskega narodnega vprašanja v okviru jugoslovanske države, poudarja tudi problem razkosanosti slovenskega naroda med štiri države.

Monografija je ustrezno razdeljena v dva dela s prelomnico sredi leta 1935, ki s spremembo režimskih strankarskih garnitur ni le ločnica v medvojnem političnem življenju, temveč je imela pomembne posledice tudi za mladinsko gibanje. Medtem ko je v obdobju kraljeve diktature lahko liberalni tabor izkoristil režimske privilegije pri organiziranju mladine, je od srede 1935 imela to prednost Slovenska ljudska stranka (SLS). V prvem delu od leta 1929 do junija 1935 je avtorica posvetila več pozornosti »utemeljivam idejno-programskih smernic«, v drugem delu do spomladi 1941 pa se je osredotočila predvsem na oblike in značaj idejnega boja mladinskih organizacij, ki je vplival na usodna nasprotja znotraj tedanje slovenske družbe« (str. XI). Glede na takšne vsebinske poudarke je tudi obseg prvega dela skromnejši (str. 3–78), v primerjavi z drugim delom (str. 81–242). Ob tem naj poudarimo, da je morala avtorica glede na omejene prostorske možnosti za knjižno objavo svojo obsežno doktorsko disertacijo precej skrajšati, zlasti prikaze organizacijske razvejnosti. Nekatere teme, ki jih je morala skrócić pa je medtem že podrobneje obdelala v posameznih razpravah oziroma jih že pripravljala za objavo. V podnaslovu je svoje delo označila za pregledni oris, kar je ob prebiranju bogate vsebine vsekakor preskromno, še posebej, če upoštevamo tudi njegovo dokumentiranost predvsem z viri. Strinjamo pa se lahko z njeno oceno, da bi nekateri vidiki razvoja in delovanja pomembnih mladinskih organizacij še zaslužili podrobnejšo obdelavo, tudi na lokalni oziroma regijski ravni. Avtorica je morala za objavo opis nekaterih problemov sintetizirati, posamezne teme pa je zanjo tudi dopolnila. Z izpustitvijo nekaterih manj pomembnih podatkov pa je prispevala tudi k večji preglednosti obsežne teme, kar je dosegla tudi s smotrno razdelitvijo na 36 poglavij in podpoglavij.

Po uvodnem prikazu nekaterih poglobljenih gospodarskih in političnih sprememb v obdobju 1929–1941 in navedbi številčnih podatkov o mladini, je opis mladinskega gibanja v letih 1929–1935 ustrezno začela z liberalno-unitarnim taborom, ki je bil tedaj zaradi oblastnih pozicij aktivnejši pri organiziranju in krepitvi svojih mladinskih organizacij, medtem ko je katoliški tabor v teh letih doživljal udarce s prepovedjo nekaterih organizacij, ki so imele tudi veliko mladinskega članstva. Najprej je osvetlila ustanovitev in vlogo telesnovzgojne organizacije Sokol Kraljevine Jugoslavije, ki mu je dal šestjanuarski režim nalogo, da vzgaja svoje članstvo, med katerim je bilo tudi veliko mladinskega podmladka, v duhu jugoslovanskega unitarizma. Posebno podrobno je prikazala temeljno organizacijo liberalnega tabora za kmečko mladino Zvezo društev kmetskih fantov in deklet. Nato je opisala tudi ustanovitev in delovanje mladinske politične organizacije Jugoslovanske nacionalne stranke (JNS).

Katoliški tabor je v prvem letu diktature hudo prizadela prepoved telesnovzgojnih organizacij Orla. Po tem udarcu si je prizadeval organizirati mladino zlasti v fantovskih odsekih in dekliških krožkih Prosvetne zveze, ki so jo oblasti prepovedale leta 1933. Nato je posebno pozornost posvetila osvetlitvi idejnih, programskih in organizacijskih temeljev Katoliške akcije (KA) ter usmerjanju mladine vanjo. Ugotovila je, da sta SLS in cerkvena hierarhija prav preko mladinskih organizacij KA uspeli ohraniti katoliško

mladino v svojem taboru pred ofenzivo državnega Sokola. V katoliškem taboru pa je bila posebej organizirana tudi krščanskosocialistična mladina, najprej v okviru zelo radikalne Krekove mladine, po njeni prepovedi leta 1933 pa v Mladinski zvezi Jugoslovanske strokovne zvez (JSZ).

Prvi vidni znak, da prehaja SLS po vstopu v vlado junija 1935 v organizacijsko ofenzivo je bila odločba novega notranjega ministra dr. Antona Korošca o obnovitvi ene najpomembnejših katoliških organizacij – Prosvetne zveze. Zato je avtorica drugi del začela z obdelavo mladinskih organizacij katoliškega tabora. Najprej je osvetlila razvoj in delovanje obeh njegovih najbolj množičnih organizacij Zveze fantovskih odsekov (ZFO) in Zveze dekliških krožkov, ki sta opravljali tudi naloge prepovedane telesnovzgojne organizacije Orel ter imeli vlogo pomožne organizacije KA. ZFO se je leta 1937 osamosvojila in s široko razpredeno mrežo svojih odsekov (leta 1939 375 odsekov z okoli 12.000 člani) je izpolnjevala idejne, organizacijske in socialne naloge v duhu papeških okrožnic ter razvila široko kulturno-prosvetno in telesnovzgojno aktivnost. Članstvo ZFO je bilo tudi jedro mladinske politične organizacije Jugoslovanske radikalne zajednice (JRZ). V poglavju o njej je avtorica osvetlila tudi posebnosti programske usmeritve slovenskega dela JRZ (npr. glede narodnega vprašanja in avtonomije), ki so prišle do izraza tudi v delovanju njene mladinske organizacije, v katerem je bil posebej poudarjen boj proti komunizmu. Nato je obdelala tudi stanovsko organizacijo Mladinsko kmečko zvezo. Sledi ji opis »stražarske« Slovske dijaške zveze in »mladinske« Zveze katoliških dijakov oziroma dijaške KA. Posebej je opisala tudi vključevanje delavske mladine v KA. Po prikazu mladinskih organizacij desnega krila katoliškega tabora, ki so prevladovali, je osvetlila še organiziranost krščanskosocialistične mladine v okviru JSZ oziroma Krščanske delavske mladine od leta 1936, ki je tesno sodelovala tudi z akademskim klubom Zarja.

Med mladinskimi organizacijami liberalnega tabora je avtorica najprej obdelala Zvezo kmetijskih fantov in deklet (ZKFiD), ki je ob spremembi režima uspela izbojevati na kulturnoprosvetnem področju samostojnost glede na dotedanjo povezanost z JNS oziroma s Pučljevimi kmetijci. V drugi polovici tridesetih let je vodstvo in članstvo ZKFiD zajela politična diferenciacija na pripadnike JNS, Mačkove privržence in sodelavce ljudskofrontnega gibanja, v pogledih na narodno vprašanje pa se kaže oddaljevanje od unitarističnih stališč in poudarjanje slovenskega narodnega programa. Kljub temu, da je režim JRZ zaradi levičarstva razvoj ZKFiD zaviral, je delovalo leta 1940 že okoli 200 društev z nad 12.000 člani. ZKFiD je bila ena najpomembnejših organizacij kmečke mladine in temeljnih mladinskih organizacij liberalnega tabora. Med drugimi liberalnimi organizacijami je posvetila veliko pozornost obdelavi razvoja Mladine (Omladine) JNS (do leta 1939 je narasla na okoli 6500 članov) in njenih prizadevanj za povezavo razcepljenih liberalnih organizacij. Prikaz liberalnega tabora je sklenila z opisom njegovih skrajno desničarskih mladinskih organizacij, povezanih s fašistično usmerjenim ljotičevskim gibanjem Zbor, pri čemer je posebno pozornost posvetila njihovim skrajno nacionalističnim in korporativističnim idejam.

V sklepnih besedi je avtorica sintetizirala svoje izsledke dvanajstletnega idejnoprogramskega in organizacijskega razvoja katoliških in liberalnih mladinskih organizacij in društev ter posebej poudarila, da je bila mlada generacija »s svojimi posebnimi mladinskimi organizacijami prisotna na vseh področjih narodovega življenja« (str. 243). Iz nje se, preko organiziranega delovanja mladine v obeh taborih, vidijo številne značilnosti novega prestrukturiranja idejnopolitičnega življenja na Slovenskem v tridesetih letih ter poglobitev razlik v pogledih na idejnopolitično, narodnopolitično, socialnoekonomsko in kulturnozgodovinsko vprašanja. Ob temeljnih razlikah je bilo obema taboroma skupno zavračanje gospodarskega liberalizma in komunizma, v celotnem obdobju pa so v idejnovzgojni intenzivnosti katoliške organizacije prednjačile pred liberalnimi. Sklepná beseda daje sliko širokega pluralizma v organiziranem mladinskem gibanju v katoliškem in liberalnem taboru, z levimi in desnimi ekstremizmi, ki so posebej značilni prav za mlado generacijo.

Anka Vidovič Miklavčič je v dolgoletnem raziskovanju svoje teme proučila vse relativne vire in literaturo, iz okoli 1150 opomb pa se podrobneje vidijo njena velika hervistična prizadevanja, da bi obravnavano problematiko čimbolj vsestransko osvetlila. Žal je uspela najti le malo arhivskega gradiva, tako da so ji bili temeljni viri zlasti slovenski časniki in časopisi, samo teh je pregledala okoli šestdeset, za posamezna vprašanja se je lahko oprla tudi na memoarsko gradivo. Le redki problemi pa so že bili obdelani v literaturi, ki jo je lahko uporabila v večji meri le za širši okvir. Zaradi pomanjkanja virov npr. ni mogla ugotoviti številčnega stanja večine obravnavanih organizacij in prav tako ne osvetliti vseh oblik njihove dejavnosti.

Anka Vidovič Miklavčič je v svoji monografiji prva celovito obdelala organizirano mladinsko gibanje v katoliškem in liberalnem taboru v jugoslovanskem delu Slovenije v letih 1929–1941, s čemer je prispevala ne le k boljšemu poznavanju temeljnih procesov v obravnavanem obdobju, temveč tudi k razumevanju slovenskih posebnosti v dogajanju v vojnih letih, v katerem je imela odločilno vlogo prav mlada generacija, ki je idejno, organizacijsko in akcijsko dozorevala v posameznih taborih v tridesetih letih.